

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Петриченко Лариси Олексіївни на дисертацію

Оксани Олександрівни Куліди «Педагогічна рефлексія як спосіб моделювання особистісного самовизначення майбутнього бакалавра

права», подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність обраної теми.

Актуальність теми дослідження зумовлено глобалізаційними та інтеграційними процесами, що позначаються на всіх сферах освітнього, соціокультурного, інформаційного життя суспільства. На сучасному етапі становлення української державності, в умовах реформування професійної підготовки майбутніх фахівців, кардинального оновлення законодавства в галузі освіти відбулося суттєве зростання соціальної значущості правознавства та юриспруденції, які покликані забезпечувати прогресивний розвиток бакалаврів права та закріплювати демократичні права та свободи, людини та громадянина. У зв'язку з модернізацією системи вищої освіти, активними процесами оновлення нормативно правової бази в галузі «Правознавство», зміною ставлення до прав і свобод людини і громадянина, особливої актуальності набуває процес розвитку педагогічної рефлексії та особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права у закладах вищої освіти України, які здатні забезпечувати формування та функціонування правового поля суспільних відносин, сприяти професійній підготовці фахівців права в контексті рефлексивного підходу.

Свідченням фундаментальності роботи є її зв'язок із планом наукових досліджень кафедри педагогіки та педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького «Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх

трансформацій» (державний реєстраційний номер 0117U006709), та у межах проекту Жана Моне «Соціальні та культурні аспекти Європейських Студій» (SCAES) – 620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR».

Тему затверджено вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 7 від 28.11.2017 р.), та уточнено вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 14 від 15.04.2021 р.).

Найбільш суттєві наукові результати.

Дисертанткою вперше: комплексно обґрунтовано сутність педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права; розкрито роль педагогічної рефлексії у забезпеченні ефективних організаційних умов професійної підготовки майбутніх бакалаврів права: 1) орієнтація цілей та мотивів щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права; 2) оновлення змісту фахової підготовки майбутніх фахівців права щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права в контексті ОПП 081 «Право»; 3) створення цілісної системи постійної фахової підготовки щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права; 4) розвиток навичок soft skills в майбутніх фахівців права щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права в ОПП 081 «Право»; визначено систему підходів та методів дослідження педагогічної рефлексії та педагогічного моделювання професійної підготовки майбутніх бакалаврів права, в якій синергетичний, акмеологічний, особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи посідають провідне місце; уточнено зміст понятійно-категоріального апарату дослідження: «модель», «моделювання», «рефлексія»,

«педагогічна рефлексія», «самовизначення», «особистісне самовизначення», «моделювання особистісного самовизначення майбутнього бакалавра права», «педагогічна рефлексія майбутнього бакалавра права»; удосконалено та доповнено теоретичну модель використання педагогічної рефлексії у формуванні особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права рефлексивними процедурами розвитку навичок soft skills (рефлексивний проект, аналіз послідовності дій, категоризація, конструювання, схематизація, об'єктивація, рефлексивна дискусія, рефлексивне моделювання проблемних педагогічних ситуацій, щоденник індивідуальної педагогічної рефлексії); набули подальшого розвитку питання оновлення змісту фахової підготовки майбутніх бакалаврів права щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення в освітньо-професійних програмах та у створенні цілісної системи постійної фахової підготовки.

Основні результати проведеної дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес низки закладів вищої освіти, про що свідчать наявні довідки з указівкою номера та дати видачі.

Нові факти, одержані у процесі дослідження. Аналіз дисертаційної роботи дав змогу з'ясувати нові положення, що отримані у процесі наукової розвідки Куліди О.О. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури. Вступ оформлений відповідно до вимог написання дисертацій, науковий апарат чітко сформульований.

У Розділі 1 «ОСОБИСТІСНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПРАВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ» – розкрито такі питання: концептуальні засади дослідження педагогічного моделювання професійної підготовки майбутніх фахівців; педагогічний потенціал рефлексії у формуванні особистісного самовизначення майбутніх правників; контекстуальний вимір та

міждисциплінарний характер дослідження процесу формування особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права.

Аналізуючи значну кількість законодавчо-нормативної бази, наукових розвідок з означеної проблеми, дисертантці вдалося уточнити сутність базових понять «модель», «моделювання», «рефлексія», «педагогічна рефлексія», «самовизначення», «особистісне самовизначення» і на основі цього узагальнити зміст поняття «особистісне самовизначення майбутніх бакалаврів права», яке передбачає діяльність із самоаналізу, самопізнання, самооцінювання, самоствердження, саморозвитку власних здібностей та ціннісних орієнтацій, що призводить до кращого розуміння ступенів відповідності своїх особливостей вимогам обраної професії (с. 85), та сформулювати авторське визначення поняття «формування особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права в процесі педагогічної рефлексії як способу моделювання», яке розглядається як цілеспрямований та багатокomпонентний процес, який сприяє забезпеченню організації педагогічної рефлексії, самовдосконалення та саморозвитку і полягає не тільки в наявності знань, але й в сформованості умінь та рефлексивних навичок *soft skills* в процесі професійної діяльності майбутнього фахівця права (с. 94).

Ретроспективний аналіз уможливив дослідниці дійти висновків, що особистісне самовизначення є інтегративним особистісним утворенням майбутніх бакалаврів права та забезпечує ефективне виконання завдань їх професійної діяльності і є основним критерієм розвитку педагогічної рефлексії як способу моделювання; особистість майбутнього бакалавра права формується в процесі активної професійної діяльності, коли будь-які знання, уміння, навички, особистісні якості, суб'єкт-суб'єктні відносини не тільки виявляються в діяльності, але й формуються в ній. Загалом професійне самовизначення є невід'ємним та ключовим компонентом професійного становлення особистості в період фахової підготовки майбутніх бакалаврів права, а процес розвитку

професійного самовизначення особистості у зв'язку з характером майбутньої професійної діяльності відбувається досить своєрідно, виходячи з особливостей цілої низки внутрішніх і зовнішніх чинників (особистісних і діяльнісних). Зміст професійного самовизначення майбутніх бакалаврів права співпадає за часом з відповідними стадіями професійного самоствердження та сприяє відношенню до себе як суб'єкта професійної діяльності.

У сформульованому висновку до першого розділу (с. 97-99) авторка дисертації ще раз переконливо й коректно підкреслює актуальність проблеми дослідження, важливість визначення концептуальних засад, контекстуального виміру та міждисциплінарного характеру процесу формування особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права.

У Розділі 2 «ПЕДАГОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ У МОДЕЛЮВАННІ ЦІЛЕЙ, ЗМІСТУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО БАКАЛАВРА ПРАВА (на прикладі ОПШ «Право» 081)» – окреслено такі питання: Рефлексивні засади у цільовій орієнтації моделі формування особистісного самовизначення майбутнього правника; світоглядно-соціальні принципи цілей та змісту моделювання професійної підготовки бакалаврів права; теоретико-методологічні засади та перетворюючий потенціал педагогічної рефлексії у створенні суб'єкт-суб'єктних відносин формування особистісного самовизначення та навичок soft skills майбутнього бакалавра права.

На основі теоретико-практичного дослідження проблеми виокремлено обґрунтовано та розроблено теоретичну модель використання педагогічної рефлексії у формуванні особистісного самовизначення майбутніх юристів у процесі професійної підготовки: організаційні умови (1) орієнтація цілей та мотивів щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права; 2) оновлення змісту фахової підготовки майбутніх фахівців права щодо використання педагогічної

рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права в контексті ОПІ 081 «Право»; 3) створення цілісної системи постійної фахової підготовки щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права; 4) розвиток навичок soft skills в майбутніх фахівців права щодо використання педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутніх бакалаврів права в ОПІ 081 «Право»); компоненти (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний); критерії (мотивації, ціннісних орієнтацій, когнітивності, діяльності, педагогічної рефлексії); рівні – низький, середній та високий.

На підставі вищезазначеної теоретичної моделі розроблено та впроваджено в освітній процес «Методичні рекомендації до самостійної роботи з курсу «Історія та теорія вищої юридичної освіти (правова педагогіка) для здобувачів вищої освіти 081 Право»; «Методичні рекомендації щодо змісту та організації поточного і підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти з дисципліни «Римське приватне право» (для здобувачів вищої освіти 081 Право.)»; «Основи ораторського мистецтва юриста: навчально-методичний посібник- практикум (галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право»; «Робочий зошит «Основи ораторського мистецтва»; «Основи ораторського мистецтва: навчально-методичний посібник».

Представлена теоретична модель показує, що вихідною позицією формування педагогічної рефлексії в закладі вищої освіти є діяльність викладача, спрямована на створення виокремлених організаційних умов, які сприяють прояву внутрішньої і зовнішньої педагогічної рефлексії та підвищенню рівня їх сформованості в процесі професійної освіти.

Автором розроблена теоретична модель, яка складається із чотирьох блоків й охарактеризовує специфіку зазначеного дослідження та є цілеспрямованою та цілісною, яка розкриває мету, завдання, зміст, принципи, організаційні умови,

форми й методи підготовки майбутніх бакалаврів права щодо формування педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Зміст дисертаційного дослідження повністю відповідає основним положенням дисертації. Основні результати дослідження висвітлено у 24 публікаціях, серед яких: 4 – у провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному виданні, 13 – матеріали конференцій, 6 – навчально-методичне видання, котрі з достатньою повнотою відображають основні положення й висновки дисертації та цілком відповідають встановленим вимогам. Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про професійну зрілість автора.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджується результатами дослідження і не викликає сумніву. Робота систематизована та відповідним чином оформлена.

Значення для науки і практики отриманих результатів.

Основні положення та результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/32-1 від 02.09.2021 р.), Закарпатського Угорського інституту імені Ференца Ракоці (довідка № 165/UA/2021 від 06.09.2021 р.), Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (довідка № 20-05/731 від 06.09.2021 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/1113 від 20.09. 2021 р.), Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (довідка № 3156/1 від 27.09. 2021 р.).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Слід позитивно відзначити опрацювання дисертанткою широкого кола науково-педагогічної літератури, аналіз якої наведено у теоретичній частині дослідження. Проте не завжди цей аналіз супроводжується авторською оцінкою сформульованих різними вченими положень та висновків.

2. У параграфах 2.1 дисертаційного дослідження здійснено теоретичне обґрунтування й висвітлено особливості реалізації організаційних умов, що забезпечують розвиток педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення фахівців права у процесі практики. Однак бажано було б здійснити й аналіз чинників, які негативно впливали на процес професійного та особистісного самовизначення майбутнього бакалавра права під час виробничої практики, а також визначити способи нейтралізації цих негативних впливів.

3. У висновках до другого розділу та загальних висновках автор акцентує увагу на концептуальних засадах процесу розвитку педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутнього бакалавра права. Так, дійсно, певні аспекти в дисертації є, але вони розпорошені й цілісно не сприймаються.

4. Упровадження розробленої теоретичної моделі, на думку автора, має стати позитивна динаміка підвищення рівня педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутнього бакалавра права. Разом з тим, у дисертаційній роботі мова йде про критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного явища. На нашу думку, ця компетентність є ключовою, а це означає, що її формування відбувається, починаючи із закладів загальної середньої освіти та вищої освіти. Вважаємо, що здатність до педагогічної рефлексії як способу моделювання особистісного самовизначення майбутнього бакалавра права не формується, а розвивається.

Висловлені зауваження й побажання суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного О. О. Кулідою дисертаційного дослідження,

мають здебільшого рекомендаційний характер та є приводом для наукової дискусії.

Загальний висновок. Аналіз дисертації дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота Куліди Оксани Олександрівни «Педагогічна рефлексія як спосіб моделювання особистісного самовизначення майбутнього бакалавра права», є актуальним, завершеним самостійним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне й практичне значення для педагогічної науки та освітньої практики.

Дисертацію рекомендуємо до розгляду у спеціалізованій Вченій раді зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам пунктів 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 30.12.2015, № 943 від 20.11.2019) та на підставі Порядку проведення експерименту з присудження доктора філософії, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України.

Офіційний опонент:

ЛАРИСА ПЕТРИЧЕНКО

доктор педагогічних наук,

професор, професор кафедри педагогіки,

психології, початкової освіти та

освітнього менеджменту Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна

академія» Харківської обласної ради

Підпис Лариси Петриченко
Засвідчую О. Коозова
Начальник відділу кадрів
« 10 » 12 20 21 рік